

РОЛЯТА НА АТРИБУЦИЯТА ПРИ ИЗЯСНЯВАНЕ НА ИДЕЙНО-ТВОРЧЕСКИТЕ ПОЗИЦИИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

Дочо Леков

Много художествени творби, статии и дописки през Възраждането са публикувани анонимно, с псевдоними или инициали. Прикриването на авторството при тогавашните политически условия е обяснимо. Понякога анонимността е продиктувана и от етични съображения — скромност или самокритичност, присъщи на книжовниците от Възраждането.

Атрибуцията, т. е. установяване авторството на анонимното произведение, е необходим етап при проучване на литературното наследство на писателя, при изясняване на общи или конкретни проблеми на литературното развитие. Произведение, чийто автор е известен, отбелязва проф. К. Гурски, по-лесно може да се разбере и се включи в литературния процес, тъй като личността на писателя помага да се осмисли общественото и естетическото съдържание на творбата.¹ Атрибуцията е метод с две остриета колкото полезни, толкова и рисковани в работата на изследователя и редактора. Тя може да уточни и изясни, да подведе и заблуди. Всичко зависи от подготовката, от подхода, от интуицията на текстолога. В пълните издания на съчиненията на А. С. Пушкин, В. Г. Белинский, на Хр. Ботев, Ив. Вазов и на други чуждестранни и български писатели има богат материал във връзка с „каноните“ и „творческата свобода“ при атрибуцията.

Интересът към литературата и културата на Възраждането през последните десетилетия нарасна значително. Издадени са съчинения на Хр. Ботев, Л. Каравелов, П. Р. Славейков, В. Друмев, Г. Раковски, Р. Жинзифов, Гр. Пърличев, Ив. Богоров. . . Популяризиран са талантиливи произведения на публицистиката, мемоаристиката, проучени и обнародвани са уникални архивни фондове. Необходимо е да се издават от лавиците на миналото и изследват всички духовни ценности на българската литература през Възраждането, да се потърси нейното място в балканския и европейския общокултурен процес. Това предполага на първо място уточняване наследството на всеки писател, за да бъде възприето в обществената му пълноценност, в неповторимото му художествено своеобразие. Българското литературознание и книгоиздаване имат традиции и опит. Независимо от това някои изследователи, съставители и редактори допуснаха увлечения, като пренебрегнаха или омаловажиха основни текстологически принципи. „Камен преткновения“ преди всичко се оказаха творчеството и идеологията на Каравелов. Талантлив писател, публицист и журналист, крупен идеолог на националноосвободителното движение, редакторът на „Свобода“ привлича вни-

¹ Вопросы текстологии. М., 1960, с. 242.

манието на литератори, историци, езиковеди, журналисти. През последните години бяха написани монографии и студии за значението и въздействието на неговото дело; беше обнародван архивът му; издателство „Български писател“ издаде съчиненията му в девет тома. А академик М. Димитров пристъпи към осъществяването на една трудна и рискована задача — събиране и издаване на Каравеловите публицистични материали, необнародвани в „Свобода“, „Независимост“ и „Знание“. Те излязоха в два тома под наслов Публицистиката на Любен Каравелов. Т. I, 1958. Т. II, 1965. Този труд на М. Димитров се прие с резерви от български и чуждестранни учени, тъй като субективните възгледи на изследователя за идеологията на Каравелов се оказаха решаващи в работата му на текстолог и редактор.

Като сътрудник на руски, сръбски и български вестници и списания Каравелов обнародва много свои публикации с псевдоними, с инициали или без подпис. Оттук започват затрудненията при уточняването на книжовното му наследство. Спорове за Каравеловото авторство на разкази, повести или драми в момента няма. Досега никой не е оспорил, че неговите творби са както „Разказ няни“, намерен в ръкопис в архивата му и публикуван в деветтомното издание на съчиненията му, така и драматичният опит „Сцена из домашния живот на нашите чорбаджии“ (в. Гайда, бр. 1—3, 1864), отпечатан с псевдоним Л. С. Крътица.¹ Противоречия има, около атрибуцията на значителна част от публицистиката на Каравелов, около подхода, чрез който някои изследователи искат да утвърдят или отхвърлят авторството му над значителен брой статии и дописки. Дискусивно е преди всичко двутомното издание „Публицистиката на Любен Каравелов“. В монографията си „Любен Каравелов. Биография“ (1959) и в други свои изследвания за Каравелов М. Димитров поддържа тезата, че редакторът на „Свобода“ е либерал-просветител и славянофил, че през определен период от живота си изразява и отстоява последователно тези свои позиции, като изменя на революционното движение. Своеобразните концепции на академик Димитров бяха оспорени у нас и в чужбина. Убеден в правотата на своята теза обаче, изтъкнатият български учен по-иска да докаже с факти от публицистичната дейност на Каравелов „голословие“ на своите опоненти.

Аргументите, които той използва при атрибуцията на неустановената Каравелова публицистика, на пръв поглед са приемливи. М. Димитров взема под внимание самопризнания на големия български писател за сътрудничеството му във вестници и списания, позовава се на разшифровани псевдоними, прави съпоставка между изрази от „Свобода“ и „Независимост“ и фрази от анонимни статии, обръща внимание на тематиката и духа на публикациите. Акцентът на доказателствата му обаче е насочен към идейната страна на текста. Това по принцип не е слабост в подхода на един текстолог, тъй като данните от идейното съдържание на публикацията, подкрепени с документални източници, със стилистически анализ на текста и с други неговии „вътрешни показатели“, могат да насочат определено към автора на творбата.² В такъв случай обаче е необходимо едно задължително условие — изследователят да не проявява пристрастие към идеологическото развитие на писателя, да познава неговите естетически и творчески възгледи, схващанията му по всички обществени, философски и културни проблеми, своеобразието му като характер и творец, спецификата на неговия стил, епохата, през която живее. Идейният акцент изключва пристрастието и идеологическата щампа и предполага многостранно проучване и възприемане на текста.

¹ М. Димитров. Любен Каравелов. Биография. С., 1959; М. Стоянов. Българска възрожденска книжнина. Т. I. С., 1957, с. 165; Д. Левков. Сътрудничеството на Л. Каравелов в българския периодичен печат до Освобождението. — Изследвания и статии за Любен Каравелов. С., 1963; М. Арнаудов. Любен Каравелов. С., 1964.

² Вж. Э. Л. Ефременко. Раскрытие авторства на основе анализа идейного содержания произведения. — Вопросы текстологии. М., 1960.

Още в началната част на предговора към т. I от „Публицистиката на Любен Каравелов“ М. Димитров демонстрира неприкрито едностранчивия си подход като текстолог: „Едва ли има нужда да напомням тук, че Каравелов измени на революцията в един от най-решителните моменти от историята на българския народ. Събраните тук негови статии до голяма степен обясняват отстъплението му от революционните позиции през 1874 г.“¹ Желанието на М. Димитров да натрапи на читателя Каравелов такъв, какъвто той го възприема, става основен критерий в текстологичните му занимания, омаловажава работата му като съставител и редактор. Понякога той установява с убедителни идейно-тематични доводи и стилно-езикови паралели авторството на Каравелови статии и дописки. Това се отнася преди всичко за голям брой публикации в т. I от „Публицистиката на Любен Каравелов“. М. Димитров достига до ползотворни резултати тогава, когато има комплексен подход при разшифровката на текста, когато престава да разглежда Каравелов изключително през призмата на просветителството, славянофилството и либерализма. Ако беше последователен в прилагането на този метод, той не би включил в своето издание публикациите, подписани с инициалите „-х-р“, някои анонимни статии от славянофилския в. „День“, срещу който редакторът на „Свобода“ се изказва язвително, както и много други материали, чужди на Каравеловата идеология и манталитет.²

Не е необходимо да проследяваме в подробности работата на акад. М. Димитров при атрибуцията на Каравеловото публицистично наследство. Примерите от изследователската му дейност доказват, че текстологът не трябва да робува на схеми и преднамерени тези, а да бъде обективен и не на последно място и самокритичен. Тогава той може да разкрие нови страни и нюанси от творческия свят на писателя, да коригира концепциите си за идеологията и естетическите му принципи, ако е стигнал до някои прибрзани изводи.

През определен период от живота си Каравелов проявява непоследователност като революционен деец, оттегля се от ръководните инстанции на организацията. Но делото, позициите, развитието му са в противоречие с тезата, че той е просветител, настроен враждебно към революционното движение. Трябваше да се намерят неоспорими писмени доказателства, че и след спирането на в. „Независимост“ Каравелов не обръща гръб на революцията, а я желае и приветства като публицист и писател. Статии с подписа му от това време на страниците на емигрантския революционен печат няма. Но недопустимо според нас беше темпераментен публицист като него да не се изкаже в някое българско периодично издание по актуалните политически проблеми. Сътрудник на в. „Знаме“ и на в. „Възраждане“, той не е могъл да бъде, тъй като е бил в обтегнати отношения с редакторите им Ботев и Т. Пеев. По същото време в Букурещ излиза в. „Balcanu“ и българското му издание „Балкан“, редактирано от приятеля и съмишленика на Каравелов К. Цанков. Сътрудничеството на бившия редактор на „Независимост“ в тези два вестника е допустимо. Ботев предполага даже нещо повече: „А колкото за туй — пише той в бр. 22, 13 август 1875 г. на в. „Знаме“, — че българското издание на „Балкан“ ще се редакува от г. Каравелова, то е ясно като ден, защото г. Цанков не познава добре българския език, и че г. Каравелов отдавна вече желае да има в ръцете си такъв политически орган, в редакуването на когото да се скрие зад гърба на другия някого.“ Анализът на публикациите в „Балкан“ доказва предположението на Ботев.

След неколкратните подмятания, че Каравелов и К. Цанков искат да бъдат „нещо като двупостас в монопола на народните работи“, доскорошният редак-

¹ Публицистиката на Любен Каравелов. Т. I, с. 5, разр. м.

² Вж. Л. Ерихонов. Руското общество и българската литература. С., 1967.

тор на „Независимост“ е трябвало да прикрива сътрудничеството си в „Балкан“¹. Необходимо беше обаче да се установят някои негови статии в този вестник, за да се изясни има ли промяна в обществените му позиции или не.

Още статията „Белград, 12 септември“, обнародвана в бр. 1 на „Балкан“ и подписана с инициала „S“, показва, че журналист от величината на Каравелов, колкото да се старее да бъде незабележим, не може да остане в сянка. „Издават“ го идейно-тематичното съдържание на публикацията, нейният стилно-езиков анализ (специфични изрази, словосъчетания, определения, сравнения, смислови цялости), индивидуалните характеристики и др.² Чрез „вътрешна критика“ на текста установихме, че Каравелов е автор и на статията „Букурещ, 8 октомври“, публикувана в бр. 2 на „Балкан“.

Към какви изводи насочва атрибуцията на тези две статии? Установи се, че и в периода на „Знание“ Каравелов остава същия непримирим патриот и революционер, враг на всяко политическо и социално насилие, както преди. Потвърди се, че той никога не е преставал да живее с пулса на революционната борба, че я смята за решаващо средство за освобождение и прогрес. ... Вашите балкани — обръща се и през есента на 1875 г. Каравелов към поробените си сънародници — са свободни, вашите гори са гъсти и вашите юнаци не са още успели да станат чиновници и дипломати. ... Ако искате да чуете моето мнение, то аз ще да ви кажа, че никога вече няма да намериме по-сгодно време.“

За да няма съмнение, че Каравелов е автор на посочените две статии, трябваше да се намерят автентични негови ръкописи, в които той отстоява принципите, защитавани в „Балкан“. Те бяха открити в запазената част от архива му. В незавършените белетристични произведения „Мученици“, „Роман“ и др., писани през периода 1875—1876 г., Каравелов е същият неукротим противник на робството, както на страниците на „Свобода“, „Независимост“ и „Балкан“. Той зове за революция, иронизира благодушието и примиренчеството. Идейният облик на Каравелов-белетриста от времето на „Знание“ се оказа идентичен с идеологическите принципи на автора, написал анонимните две статии в „Балкан“, т. е. документалните източници потвърдиха резултатите от специфичните „вътрешни особености“ на текста. Атрибуцията на две публикации показва онова, което два тома искаха да отрекат, т. е. че Каравелов никога не е бил враг на революцията. Наистина, след като не успя да отхвърли правотата на изнесените от нас аргументи, М. Димитров включи анонимната Каравелова статия от бр. 1 на „Балкан“ в т. II от „Публицистика на Любен Каравелов“. Но това не му попречи да „открие“ в нея не революционера, а либерала примиренец.

Ориентацията на писателя към определено политическо течение не трябва да ограничава възможностите за установяване на неговото литературно наследство. Творецът може да се разбере, ако се възприема в многоотстранното му развитие. В такъв случай текстологът може да прибави нови произведения към негово наследство, да вникне по-проникновено в идейнообразния му свят.

Жинзифов споделя идеологическата програма на славянофилите, сътрудничи и работи в периодичните им издания. В желанието си да защити официалната политика на руското правителство излиза със статия и срещу Раковски. Но той е патриот, който през целия си живот с мисъл, воля и постоянство работи за освобождението на България. В неговата обществена и книжовна дейност, в характера и постъпките му има противоречиви моменти. Жинзифов е славянофил и просветител, но понякога намира сили да признае, че „младите“ стоят нравст-

¹ Вж. в. Знаме, бр. 23, 27 юли 1875.

² Вж. по-подробно Д. Леков. Сътрудничеството на Л. Каравелов в българския периодичен печат до Освобождението. — Изследвания и статии за Любен Каравелов.

вено по-високо от „старите“, че черковният въпрос „окончателно ще го реши само саблята. . .“. Въодушевен от известна идея, той се заема с ентузиазъм за осъществяването ѝ. Но идва момент на безверие, апатия и неудовлетвореност. И поетът отново ще започне да се „ненавижда и мрази“, ще приглуши революционните пориви на сърцето и перото си. Тази непоследователност на общественика и твореца трябва да се има пред вид, за да се разберат мирогледът и литературното му дело, да се изживее патриотичното съдържание на всяка негова постъпка, да се отдели „заръждавялото му славянофилство“ от всички стремежи и прояви, плод на личното му отношение към политическите, социалните и културните проблеми.

Много от публицистичните материали на Жинзифов в руския периодичен печат излизат анонимно или с псевдоними. Ако текстологът пристъпи към атрибуцията им, преди да е схванал своеобразието на техния автор като характер, творец и гражданин, той ще бъде безсилен пред загадките на текста. През 1964 г. излезе двугомното издание „Райко Жинзифов. Публицистика“ (Т. I. Съставители Цв. Унджиева и Д. Леков; т. II. Съставители Цв. Унджиева, Д. Леков, Ил. Колев). Като вземех под внимание общото и специфичното в безспорното книжовно наследство на Жинзифов, резултатите от идейно-тематичния, жанровия и езиковия анализ на предполагаемите негови творби, както и документалните източници за авторството им (писма, спомени и т. н.), ние направихме опит да доуточним публицистиката на този български патриот. Анонимните публикации открийха още по-релефно неговия лик, огромната му ерудиция и култура, дарбата му на актуален и талантлив публицист.

Атрибуцията дава възможност на изследователя не само да конкретизира книжовното наследство, но да аргументира и изясни схващането на писателя по редица политически, културни и социални въпроси. Понякога тя „възкресява“ даровити творци, останали неизвестни за съвременниците си и за поколенията след тях.

През 1908 г. Ст. Минчев поставя въпроса за атрибуцията на недовършената драма „Фудулеску, прокопцаният зет на хаджи Стефания“, която открива между ръкописите на митрополит Климент. Той изказва съмнение за авторството на Друмев, но споделя без резерви: „Ако излезе това произведение негово (на В. Друмев, б. м.), то ще бъде най-съвършената му работа в художествено отношение. В нея за пръв път виждаме художествен реален израз на нашия живот без сантиментализъм и неестествени сцени и ефекти.“¹

П. Беловежов и Г. Ст. Пашев, изследвали внимателно намерения ръкопис, са по-категорични. В статията си „Фудулеску“ — драма в пет действия от В. Друмев“², Пашев, един от първите биографи на Климент и притежател на огромна част от архива му, след като сравнява отделни букви и думи от драмата с букви и думи от ръкописите на Друмев, заявява без колебание: „Всичко това още повече затвърждава нашата увереност, че драмата „Фудулеску“ принадлежи на В. Друмев.“ По-късно, без да се отказва от високата си оценка за художествените и сценичните качества на творбата, Пашев проявява колебание за нейното авторство и не я включва в литературното творчество на Друмев, което издава през 1926 г.

Въпросът за автора на „Фудулеску“ остана неразрешен до момента, когато заедно с Ив. Сестримски трябваше да подготвим двугомното издание на Друмевите съчинения (1967—1968). Необходимо беше да се вземат под внимание догадките и аргументите на Минчев, Пашев и Беловежов. За разшифровката на ръкописа обаче трябваше да се извърши предварителна научноизследователска рабо-

¹ Ст. Минчев, Материали из живота на Василия Друмев (митрополит Климент). С., 1908, с. 16.

² Сп. Духовна култура, 1920, кн. 1—2.

та, като се имат пред вид съвременните методологически принципи в областта на текстологията.

Между почерка на ръкописа и почерка на Друмев наистина има сходство. Но тази прилика не може да бъде решаващ аргумент за авторството, защото съществува различие между отделни букви. В почерка на всеки автор има промени. След като допуснахме авторството на Друмев, трябваше да установим кога приблизително е писана драмата. За предполагаема дата на ръкописа възприехме периода 1873—1877 г. Но един външен показател като почерка, в случая твърде несигурен, не може да служи като неоспоримо доказателство. Изследователят трябва да потърси аргументи за авторството преди всичко в самия текст. Някои стилно-езикови и художествени похвати във „Фудулеску“ бяха вече познати от драмата „Иванко“.

Към Друмев насочваха и други съображения. Само той, а донякъде и Войников можеха да създадат творба като „Фудулеску“. Почеркът и несъмнените художествени качества на драмата изключваха авторството на Войников. Кръгът се затваряше отново около Друмев. При това и сега можехме да допуснем известни лични подбуди, както при създаването на „Иванко“. Разпратата между Друмев и Войников, за която разказва В. Д. Стоянов, е причина за по-скорошното излизане на Друмевата драма. Раздразнен от големия ѝ успех, авторът на „Криво-разбраната цивилизация“ пише остра рецензия срещу нея.¹ На първото предизвикателство Друмев се противопоставя с „Иванко“ и развенчава Войников в областта на историческата драматургия. Логично е да се предположи, че чрез „Фудулеску“ той е искал да отговори на предизвикателната рецензия в „Читалище“ и да докаже на автора ѝ, че го превъзхожда и като комедиограф (във „Фудулеску“ са разработени проблеми, поставени в „Криво-разбраната цивилизация“).

Но защо Друмев не издава „Фудулеску“? Той би могъл да завърши драмата за кратко време — развитието на сюжета в запазеня ръкопис предполагахме дописването на творбата седно действие. Този контрааргумент се омаловажаваше от писателското поведение на Друмев след 1873 г. След приемането на духовния сан, както споделя в писмо до Т. Пеев, Климент желае да бъде в пълна анонимност като творец. По тази причина литературно-критическите му материали в „Периодическо списание“ излизат без подпис. След неговата смърт в архива му се откриват белетристични и драматични творби, някои от които са почти завършени. Но от 1873 г. до края на живота си Климент не публикува нито едно художествено произведение.

Посочените съображения ни насочваха към предположението, че сме попаднали на нова драма на Друмев.

При атрибуцията се допускат увлечения и грешки, и то най-често тогава, когато изследователят не търси контрааргументи за всяко свое предположение. Пристрастието към определен писател, към създадена вече хипотеза, омаловажаването или пренебрегването на незначителен на пръв поглед факт могат да се оказат решаващи в работата и изводите на текстолога. След като всички догадки ни даваха основание да допуснем, че най-вероятният автор на „Фудулеску“ е Друмев, ние решихме да потвърдим предположението си, като продължим проучването в обратна насока — тоест да потърсим друг писател от Възраждането, който би могъл да напише драмата. Вероятността, че В. Друмев не може да бъде автор на „Фудулеску“, трябваше да се обоснове. Необходимо беше към различията, които съществуваха между отделни букви от ръкописите на Климент и оригинала на новата драма, да се прибавят нови контрааргументи. Те се откриха. Между „Иванко“ и „Фудулеску“ има несъмнена художествена близост. Не говореше ли този факт обаче не за авторство, а за влияние на Друмев над един

¹ Сп. Читалище, 1873, кн. 728.

неизвестен още писател, който след написването на своята драма я е изпратил на Климент за мнение. Може би имаме не оригинална, а побългарена творба, останала в ръкопис. „Вътрешните показатели“ на драмата не можеха да разрешат въпроса за нейния автор. Трябваше да се потърсят допълнителни източници (писма, спомени и т. н.), да се изследват почерците на възрожденски писатели. За съвет и мнение към Друмев биха могли да се обърнат мнозина и преди всичко някои от неговите близки другари. „Разузнаването“ трябваше да започне от тях и да продължи в различни посоки, с различни догадки и хипотези. Предполагемата датировка на „Фудулеску“ — 70-те години на XIX в. — налагаше да се установят интимните Друмевни приятели от това време, т. е. от браилския период от живота му. Те бяха известни — В. Д. Стоянов и Т. Пеев, деловодители на Българското книжовно дружество. Литературната дейност и огромният архив на В. Д. Стоянов изключиха възможността той да бъде автор или преводач — побългарител на „Фудулеску“.

Т. Пеев беше известен само като автор на няколко дописки във в. „Право“ и на непубликувани мемоари. Заложби на драматург у него не можеха да се допуснат. Но в процеса на атрибуцията са необходими не само предположения, но и проверки, колкото безсмислени и излишни понякога да са те. Ръкописът на „Фудулеску“ доказва още веднъж това. Автографът на Т. Пеев се оказва напълно сходен с почерка на драмата. Това, разбира се, можеше да бъде и съвпадение. Все още бе трудно да допуснем, че човек, написал няколко дописки, оставил незавършени мемоари, може да бъде автор на драма, която говори за писателя със солидна литературна култура, школовка и талант. Необходимо беше да се намерят документи от Пеев, които можеха да потвърдят интереса и заниманията му в областта на художественото творчество. В онази част от архива му, съхранявана в Българската академия на науките, попаднахме на негови литературни творби — едноактната пиеса „Даскал Генко“, мемоари, преводи. Те вече даваха право да допуснем, че до написването на „Фудулеску“ Пеев е придобил предварителен литературен опит.

Въпросът за авторството на драмата все още не беше напълно решен. Запазени бяха четири действия от творбата. Предполагахме, че някъде се намира и последното, пето действие на драмата. Трябваше да се прегледа и изследва внимателно всеки документ, оставен от Т. Пеев и от близки негови съвременници. Ръкописи от Пеев се намериха и в Народната библиотека „Кирил и Методий“ — Български исторически архив. Между тях открихме и петото действие на драмата, написано на същата хартия, на каквато бяха написани и останалите четири действия на „Фудулеску“. Сега отпаднаха окончателно и съмненията, че драмата може да бъде превод или побългаряване. Между запазените ръкописи намерихме няколко различни варианта на „Фудулеску“, които говореха за продължителната работа на Пеев, докато оформи творбата цялостно.

Въпреки че въпросът за авторството на драмата беше според нас решен, искахме да открием и самопризнания на нейния автор, които сякаш да изяснят замисъла и творческата история на произведението. При издирване на епистолярното наследство на Т. Пеев попаднахме на негово писмо до В. Д. Стоянов от 26 февруари 1876 г. „Тая зима — пише в него той — аз се занимавах с драматургия. Тъй като казвам, да не мислите, че съм се полакомил да отнема занаятът на г. Войникова? Никак не съм лаком в тоя случай, ако това и да не произхожда от голяма скромност. Написал съм една драма от българо-влашкия живот (сюжетът на „Фудулеску“ е от живота на българите във Влашко, разр. м.). Сега я преработвам. Като я препиша на чисто, ще Ви я проведя да я прегледате и да ми обадите как я намирате.“¹

¹ Документи по историята на Българското книжовно дружество. Т. I, с. 521.

Кое дава повод и творчески импулс на Пеев да замисли и напише „Фудулеску“? През 1875—1876 г. революционната организация започва акция за събиране на средства за освободителното движение. Ръководител на тази инициатива в Браила е Т. Пеев. По негов почин вероятно в града се образува Театрално дружество, което си поставя за цел да подпомага материално „пострадалите наши братя“ в Турско. За да активизира дейността на дружеството и да въздействува върху националното съзнание на българската емиграция, Пеев замисля „Фудулеску“. След като обработва и преписва четирите действия на драмата, той ги изпраща не на В. Д. Стоянов, както пише в писмото си, а на утвърден драматург като Друмев, който по това време е духовно лице в България. Докато последният ги прочете, Пеев е възнамерявал да завърши и му изпрати и последното действие на драмата. Но започва Априлското въстание. Вниманието на драматурга-революционер е насочено изцяло към него. Независимо че е завършил творбата си, той не успява да изпрати последната ѝ част на Климент. След Освобождението Пеев не се интересува от съдбата на своята драма. След смъртта на Друмев в архива му се откриват изпратените четири действия на „Фудулеску“, които заблуждават много от изследователите му.

Спряхме се по-подробно на атрибуцията на тази драма по следните съображения: установяването на авторството на „Фудулеску“ решава окончателно въпроса за спорното в художественото творчество на Друмев, доказва въздействието му като драматург; в историята на българската литература се включва нов автор със свой идейно-художествен принос. Атрибуцията на неизвестна негова творба постави въпроса за проучване на цялостното му книжовно и обществено дело. Известен като изтъкнат революционер деец, като съратник на Левски, Каравелов и Ботев, Т. Пеев трябваше да бъде разкрит на поколенията и като писател. Установи се, че той е талантилив мемоарист и публицист, ентузиазизиран фолклорист, отличен преводач. Доказано беше неговото авторство на интересния фейлетон „Браилски искрици“, написан под непосредственото влияние на Ботевото писмо до Пеев от 12 февруари 1876 г. Събрани бяха допълнителни сведения за гражданската биография на един голям революционер и несъмнен писател.¹

Въпросът за авторството се поставя не само за анонимни или полуанонимни творби. Понякога той изисква аргументирано и компетентно решение и при различните редакции на някое произведение, за чието авторство не е имало никога спор. В архива на Друмев например е запазена преработка на „Иванко“, която не е с почерка на автора. Това кара някои литературни историци да допускат, че тя е направена от друго лице. По-вероятно в случая ни се вижда предположението на Г. Ст. Пашев — той смята, че Друмев е работил над втората редакция на драмата върху печатан текст от първото ѝ издание; след това е възложил някому да препише тази нова редакция. И върху този препис с чужд почерк драматургът прави някои корекции. Те именно според нас говорят, че авторът и на първата, и на втората редакция на „Иванко“ е едно и също лице. Творец като Друмев никога не би допуснал друг да преработва неговата драма. Втората редакция на „Иванко“ отстъпва от първия вариант на драмата в художествено и сценично отношение. Недостатъчно изяснени и мотивирани са някои от постыпките на героите, в пето действие е допуснато подражателство — използвани са механично моменти от „Макбет“ и „Хамлет“. Вискателен и самокритичен към себе си, Друмев, който прави тази преработка към края на живота си, я изоставя. Затова изданието на „Иванко“ от 1898 г., по повод на което е замислена втората редакция на драмата, е по текста от 1872 г.

¹ За Т. Пеев вж. Д. Леков. Тодор Пеев — непознат възрожденски книжовник. — Сборник Тодор Пеев. С., 1972; също Д. Леков. Тодор Пеев. Живот, обществено и книжовно дело — дадена за печат в Издателството на Отечествения фронт.

Поставихме и разгледахме само някои въпроси, свързани с атрибуцията на литературното наследство от Възраждането. Творчеството на много български писатели е все още неуточнено. И това се отнася не само за творци като Каравелов и Ботев, П. Р. Славейков и Чинтулов. В българския и чуждестранния периодичен печат има анонимни публикации, атрибуцията на които ще обогати фонда на утвърдени книжовници, ще възкреси забравени или неизвестни имена на публицисти, стихотворци или преводачи. Изследването на архивните фондове, на документални и други източници, специализацията не върху делото на един писател, а върху дейците, проблемите и явленията на цяла литературна епоха, усетът към художественото и стилно-езиковото своеобразие, съобразителността и интуицията могат да помогнат на текстолога при разрешаването на загадъчно сложните въпроси в областта на атрибуцията. В такъв случай статии на Киро Тулешков, който подражава рабски на Каравелов, не биха се приписвали на редактора на „Независимост“, в Ботевите издания не биха попадали материали, писани от посредствени негови съвременници.

Създаването на национална литературна история е немислимо без сериозни предварителни текстологични проучвания. Те ще уточнят много въпроси, свързани с авторството на анонимни произведения, с различни редакции на литературни творби, ще насочат към нови имена и факти.